

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

		мұсылмандары және Екінші дүниежүзілік соғыс	
1260.	Новикова А. Г.	«Боевая деятельность партизан-казахстанцев Освейской партизанской бригады им. М.В. Фрунзе Витебской области БССР (1942-1944 гг.)»	5398
1261.	Тұрғынбай Е. М.	Тектінің тұяғы (майдангер Әлім Алмат хақында)	5401
1262.	Тайтолеуов А. Б.	Герой Советского Союза из Семипалатинской области	5405
1263.	Шуберт А. А.	Боевой путь Кучеренко Николая Петровича: от Акмолинска до Тулы	5408

СЕКЦИЯ 9
ЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР
ЖУРНАЛИСТИКА И СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

9.1- секция
ПОСТСЕКУЛЯРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ ДІН: ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР,
ШЕКАРАЛАР ЖӘНЕ СЫН-ҚАТЕРЛЕР
РЕЛИГИЯ В ПОСТСЕКУЛЯРНОМ ОБЩЕСТВЕ: ВЫЗОВЫ, ГРАНИЦЫ,
НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ

1264.	Абайқызы Ақтоты	Эрих Фроммның дін психологиясы	5560
1265.	Алибек Алия Бауыржанқызы	Қазақстанның әлеуметтік желілеріндегі психологиялық және рухани емшіліктің қалыптасуы	5564
1266.	Албагачиева Луиза Багаудиновна	Неоязычество в современном обществе: формы, виды возрождения	5568
1267.	Аманжолов Ансар Жанатулы	Проявление образа иисуса христа в маркетинге и интернет-юморе (мем-культуре)	5572
1268.	Әкімбай Айымжан Құдайбергенқызы	Діни ритуалдардың қоғамдағы рөлі	5576
1269.	Бейсенбай Райхан Жарқынбекқызы	Қазақстандағы мұсылман қыздары: қоғамдық пікір және құқықтық мәртебе	5579
1270.	Бидолда Жайқал Болатбекқызы	Оңалту және дерадикализация жұмыстарының халықаралық тәжірибелеріне шолу	5583
1271.	Демесінов Асылжан Алдамбергенұлы	Сенуші адамдарға психологиялық кеңес берудің ерекшеліктері	5588
1272.	Жубанышева Ардақ Талғатқызы	Жеке тұлғаның радикалдану процесін анықтау критерийлері	5593

1273.	Жусупов Санжар Муратулы	Религиозные онлайн-проповеди и психология убеждения: основные методы воздействия	5596
1274.	Ибадуллаева Ақниет Абдуалиқызы	Қасиетті құпиялардың теологиялық психологиялық аспектілері	5599
1275.	Ізбасқан Айдана Арапбайқызы	Діни бірегейлік және жаһандану	5603
1276.	Иманханов Азамат Иманханұлы	Исследование взаимосвязи религиозности и свойств темперамента личности: на основе методики пятифакторного анализа	5607
1277.	Қаржауова Майра Бауыржанқызы	Радикалды діни ағымдардың теориялық-әдіснамалық негіздері	5612
1278.	Орынтай Ади Оразбайұлы	Аспекты деструктивных культов в компьютерной игре «Cult of the lamb»	5616
1279.	Рамазан Інжу Болатқызы	Ислам шариғатындағы тұлға концепциясы: құран негіздері мен ғылыми тұжырымдар	5620
1280.	Самен Көркем Болатқызы	Цифрлық дәуірдегі діни құндылықтардың трансформациясы	5624
1281.	Шайзада Ақерке Асхатқызы	Гендерлік зерттеулердің дінтану саласындағы рөлі: қазақ қоғамындағы руханилықтың трансформациясы	5629

9.2 - секция

ҚОҒАМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ: ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ ОБЩЕСТВО И КУЛЬТУРА: ФИЛОСОФСКИЙ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

1282.	Абдиканова Дарина Куанышевна	Симулякр как продуктивная сила: Делёзовская критика платонизма	5632
1283.	Абитай Бейбарыс Рахымжанұлы	XX ғасырдағы қазақ ойшылдарының рухани жаңғыру мен еркіндікке қатысты философиялық ұстанымдары	5635
1284.	Алимхан Айбота Маратқызы Нукешова Диана Талгатқызы	Балаларға арналған философия:цифрландырылған заманда	5640
1285.	Атымтай Даяна Нурланқызы	Гётенің поэзиясындағы сопылық мотивтер: исламдық мистиканың батыс ойына ықпалы	5645

1286.	Байгулина Амина Акановна	Қазақ ғылымы: Қ.Сәтпаев пен Е.Бөкетов	5649
1287.	Бекботаев Сырлыбек Қуатбекұлы	«Қара жер»: таңба мен қазба жад	5653
1288.	Жақсылық Ботағоз Жарылқасынқызы	Мұзарап Жүсіпұлының күйшілік өнері және қазақ мәдениетіндегі орны	5658
1289.	Жанатқызы Ұлпан	Стоицизмнің қазіргі заманғы адамға пайдасы бар ма?!	5561
1290.	Жаркенов Ұлан Берікұлы	Қазақ философиясындағы мақал- мәтелдің орны	5664
1291.	Жолдасбаева Ақнұр Райымдекқызы	Конфуцийшілдіктегі адам, қоғам және табиғат арасындағы қарым- қатынастарды үйлестіру мәселесі туралы	5667
1292.	Зулхарова Асел	Өнер философиясындағы рухани ізденістер	5670
1293.	Калиева Айя Айбекқызы	«Страх» в философии Сёрена Кьеркегора	5673
1294.	Каменов Бекзат Расулович	Қазақ дүниетанымына тәңіріліктен енген түсініктер	5677
1295.	Капаева Аида	Қазақстандағы театр өнері дамуының кейбір тенденциялары	5681
1296.	Капсеметова Назира Канатовна	Қазақ философиясындағы адам және рухани құндылықтар	5684
1297.	Керімбай Әлихан Санжарұлы	Қоғам және философия: философиялық идеялардың қоғам дамуына ықпалы	5687
1298.	Кунтупова Аяулым Маратқызы	Қоғам және мәдениет: қазіргі қоғамның жастардың рухани құндылығымен байланысты кейбір мәселелеріне философиялық және мәдени талдау	5690
1299.	Қали Тоғжан Қахарманқызы	Эстраданың бұқаралық мәдениеттің феномені ретінде қоғамға әсері	5694
1300.	Қанапина Арайлым Жанғалықызы	Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының рухани мұрасы	5697
1301.	Құрас Бақытгүл Қанатқызы	Сұлулық ұғымының тарихи эволюциясы	5699
1302.	Рахимғалиева Айзат Ерболатқызы	Жасанды интеллект және мораль	5702
1303.	Серік Айгерім Азаматқызы	Шәкәрімнің адамның өмірлік бағдарларының мәні туралы экзистенциалды ой толғауы	5705
1304.	Тілеуғабыл Назерке Ерболатқызы	Жоғары білім саласындағы экзистенциалдық дағдарыстарды еңсерудегі философияның ықпалы	5709
1305.	Шәді Қарақат Қайратқызы	Суфизмдегі әйелдер тарихы: раба аль- адавияның мұрасы және оның ізбасарлары	5714

9.3 – секция

ЗАМАНАУИ ҚОҒАМ: ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ СОВРЕМЕННОЕ ОБЩЕСТВО: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

1306.	Мамежан Гүлназ Асылзадақызы	Теоретико - методологические основы исследования бренда в семейном бизнесе	5718
1307.	Серікбай Дархан Шымкентбайұлы	Оңтүстік Қазақстан имиджі: тарихи, мәдени және экономикалық аспектілер	5721
1308.	Дүйсенбек Алмаз Асқарұлы Өмірзақ Ақнұр Бауыржанқызы	Әлеуметтік желілердің ойлау қабілеті мен сөйлеу тіліне әсері	5725
1309.	Орынбаева Аруна Маратовна	Диффузия западной культуры в молодежную среду	5730
1310.	Меделханқызы Ақзада	Донорлық әлеуметтік құбылысы: даму шарттары және факторлары	5734
1311.	Мазненко Валерия Максимовна	Отношение современной молодёжи к эзотерическим практикам	5736
1312.	Кукешева Алтынай Ермекбаевна	Восприятие обучающимися онлайн обучения (по результатам онлайн опроса)	5741
1313.	Кожаметова Аружан Азаматовна	Финансовая грамотность студентов Казахстана	5744
1314.	Казиханова Зура Ерлановна	Социальные ценности современной казахстанской молодежи	5748
1315.	Уразбаева Асия Аманжолқызы	Социальная проблема как поле конфликта: кейс закона о семейном насилии в РК	5752
1316.	Төребек Нұргүл Маратқызы	Әлеуметтік желілердің қазіргі қоғамдағы студент жастардың бірегейлігін қалыптастыруға әсері	5756
1317.	Раушанбекова Майра Талгатқызы	Жоғары білімді мамандардың эмиграциясы: қазақстандағы «ми ағыны» және оның әлеуметтік салдары	5760
1318.	Нұртай Гүлсайран	Қазақ тілінің цифрлық кеңістіктегі орны: әлеуметтанулық сауалнама нәтижелері	5764
1319.	Лесов Наурызбек Әспенұлы	Мектеп жасына дейінгі балаға арналған қазақстандық медиакеңістік: әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері	5768
1320.	Көміртай Аружан Ержанқызы	Отбасын жоспарлау контекстіндегі әйелдердің әлеуметтік бірегейлігі: репродуктивті тәжірибенің әйелдің қоғамдағы рөліне ықпалы	5772

1321.	Кенжетай Шолпан Үсенқызы	Халықаралық фриланс тәжірибесі: тенденциялар және онлайн мамандықтар	5776
1322.	Галымжанова Аружан Бауржанқызы	Қазақстандағы паралимпиадалық спортты дамытудың әлеуметтік детерминанттары	5779
1323.	Карим Аулиехан Казбекулы	Религиозная идентичность и цифровая модернизация: институциональные аспекты	5782
1324.	Алиев Марат Мухтарович	Memory studies как исследовательская парадигма в изучении памяти и мнемонических конфликтов	5785
1325.	Балықбаева Ардақ Шәкірқызы	ҚР моно қалаларының демографиялық даму болжамы	5788
1326.	Өтеғали Дулат Болатұлы	Платформалық жұмыспен қамтудың әлеуметтанулық мәселелері	5792
1327.	Иманқұл Ақнұр Бексұлтанқызы	Отбасы-неке қарым-қатынастарына жаңа ұстаным: білім деңгейіндегі және отбасындағы міндеттерді бөлудегі гендерлік теңсіздік призмасында талдау	5795
1328.	Душманов Даниэль Тулегенович	Цифровые сообщества и женщины- тестировщики: гендер и идентичность	5798
1329.	Дінмұхаммед Дильназ	Репродуктивті мінез-құлық: саяси және мәдени конструкциясы	5802
1330.	Акатаев Азамат Абылович	Пространственная статистика в прогнозировании электорального поведения населения на основе данных GPS	5806

9.4 – СЕКЦИЯ

XXI ҒАСЫРДАҒЫ ЖАСТАР ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫ МОЛОДЕЖЬ И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ НАУКА В XXI ВЕКЕ

1331.	Адильхан Адина Нұртайқызы Алдашева Амира Маратовна	Роль скуки в личностном росте: как скуку можно перенаправить от аддикций к самоактуализации	5809
1332.	Аланбаев Алан Болатұлы Жантемирова Аяулым Еркиновна	Мультитаскинг в цифровой среде: информационная перегрузка и когнитивное истощение	5814
1333.	Болатбекқызы Төреқыз	К-поп жанкүйерлерінің психологиясы: әлемдік феноменнің жастар санасына әсері	5816
1334.	Дуйсембаева Сабина Жаслановна	Телефон қолдану уақыты мен стресс деңгейінің өзара байланысы	5819
1335.	Егимбаева Айнагуль Сериккалиевна	Исследование особенностей совладающего поведения родителей имеющих детей с особыми образовательными потребностями	5822
1336.	Ертукешова Гулия	Психологиялық әл-ауқат ұғымының мәні	5828
1337.	Жақсығұлова Зухра	Білім алушылардың аутоагрессивті	5832

	Бірлікқызы	мінез-құлқын зерттеудің теориялық - әдіснамалық негіздері	
1338.	Жоламан Диана Болатқызы Қадырыса Айшабибі Рахметқызы	Жеткіншектерде кездесетін агрессивті мінез-құлық пен қатыгездіктің психологиялық себептері	5836
1339.	Каримова Еркежан Сайлауқызы	Социально- психологическая адаптация молодежи – выпускников из детских учреждений	5840
1340.	Кунаков Ануар Серикович	Молодые мигранты: травма, разлука и психологическое здоровье	5843
1341.	Қожахметова Динара Тлеужанқызы	Тәуелділікті емдеудің 12 қадамдық оңалту бағдарламасы	5848
1342.	Қонысбай Фатима Ерболқызы	Когнитивті психология және тіл	5853
1343.	Абилбеков Акниет Нурболатович	Кванттық психология: сананың кванттық механика тұрғысынан зерттелуі	5857
1344.	Серікқызы Мөлдір Туякова Улбосын Жүсіповна	Білім беру жүйесінде сараптамалық қызметті жүзеге асыру	5861
1345.	Шакеева Алима Бериковна	Мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды саласына әлеуметтік медиа ықпалы	5863
1346.	Масуадин Мөлдір	Психология мамандығында оқитын және басқа мамандықтағы студенттердің инфантильділік деңгейін зерттеу	5866
1347.	Мұқашева Ардагүл Болатбекқызы	Цифрлық дәуірдегі психологиялық сауаттылық және оның студенттердің эмоционалды тұрақтылығын дамытуға әсері	5870
1348.	Мырзақасым Айзада Есілбекқызы	Жеткіншектердегі суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша шетелдік тәжірибелерге шолу	5873
1349.	Нусупкүл Әнел Куатбекқызы	Жеткіншектердегі мазасыздықтың ерекшеліктері	5876
1350.	Нұршабек Панар Азаматқызы	«Ер Төстіктегі» архетиптік кейіпкерлер: юнгтың теориясы тұрғысынан талдау	5879
1351.	Рустамханова Тахмина Сухрабовна	Болашақ психологтардың оқу іс-әрекетіндегі үлгерімі мен эмоционалды интеллект арасындағы байланыс	5884
1352.	Сарина Амина Саидовна	Тіл және нейропсихология	5887
1353.	Шайманов Даулет Ерганатович	Связь между личностными характеристиками и приверженностью в религии ислам	5892
1354.	Секербаева Зарина Тимуровна	Психологические аспекты отношения и вовлеченности казахстанской молодежи в видеоигры	5896
1355.	Смагулова Нұрай Ануарқызы	Перфекционизмнің аутоиммунды аурулармен байланысы	5901
1356.	Тигран Ислана	«How childhood trauma affects us as	5904

		adults»	
1357.	Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна Абдракышова Акерке Оралбаевна	Аутистік спектрдің бұзылыстары бар балаларды психологиялық қолдау	5908
1358.	Тасжурекова Нурсая Ерлановна	Эмоционалдық күйдің шығармашылыққа әсері	5912
1359.	Боранбаева Жансая	«Отбасы» ұғымының ғылыми әдебиеттерде зерттелуі	5914
1360.	Юсупова Гузель Сериковна	Применение медитации в психотерапевтической практике психологов и психосоматологов	5918
1361.	Керимкулова Жансая	Влияние детско-родительских отношений на расстройство пищевого поведения	5923
1362.	Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна Абияким Ақбота Ақылбайқызы	Аутистік спектрдің бұзылыстары бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналарды психологиялық сүйемелдеу	5926
1363.	Тухашев Муслим Яхьяевич	Взаимосвязь уровня самодисциплины и удовлетворённости жизнью у студентов	5930
1364.	Ахмет Бота Базарбайқызы	Жасөспірім және өмірдің мәні	5935
1365.	Жолдықараева Алтынай Қанатқызы	Отбасылық тәрбие стилінің жеткіншектердің өз-өзіне сенімді болуына ықпалы	5938

9.5-секция. Заманауи әлеуметтік саясат пен әлеуметтік жұмыс
Современная социальная политика и социальная работа

1366.	Имангалиева Жанель Сержановна	Вызовы и проблемы в работе социальных работников во время чрезвычайных ситуаций	5942
1367.	Седунова Кристина Владимировна	Социально-психологическая адаптация выпускников детских домов	5945
1368.	Михайлова Дарья Анатольевна	Образ профессии «социальная работа» в средствах массовой информации Республики Казахстан	5949
1369.	Жусупова Дильназ Дулатовна	Мотивация профессиональной деятельности и уровень притязаний будущих социальных работников	5953
1370.	Аманкельды Чингиз Аскарұлы	Профессиональная пригодность и приспособляемость к профессии «Социальная работа»	5955
1371.	Сейтжанов Сабыржан Жарылкаганович	Перспективы, риски и возможности миграции в условиях города (на примере г.Астана)	5958

1372.	Аубакирова Аягоз Каиртаевна Адилбекова Толкын Алиевна	Социальная работа и цели устойчивого развития: литературный обзор	5961
1373.	Абдрахманова Сыргагул	Права на образование детей с нарушением слуха в Казахстане	5966
1374.	Болатова Ұлжан Мырзағалиқызы	Қазақстандағы ақпараттық қауіпсіздік және медиасауаттылық; БАҚ рөлі мен әлеуметтік саясат механизмдері	5970
1375.	Семенова Юлия Евгеньевна	Роль социальных работников в профилактике суицидального риска в медиа пространстве	5973
1376.	Сейтхан Гүлзат Жаңабайқызы	Әлеуметтік жұмыскер медициналық-санитариялық алғашқы көмек ұйымындағы мультидисциплинарлы топтың негізгі қатысушысы	5976
1377.	Саңғылбаева Ботагөз Ермекқызы	Жаңа туылған нәрестелерден бас тартқан әйелдердің мотивациясы мен әлеуметтік жағдайлары: перзентханадағы кейстерді талдау	5980
1378.	Дуйсенбаева Толқын Нурдиллақызы	Әлеуметтік жұмыстың тәжірибесінде арт-терапияны қолдану мүмкіндіктері	5985
1379.	Нұранова Данагүл Жандарбекқызы	Жетім балалармен және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалармен жұмыс істеудегі кейс-менеджмент	5988
1380.	Олжабай Аружан Қалдыбекқызы	Спорт мүгедектігі бар адамдардың өмірлік сценарийін өзгерту факторы ретінде	5992
1381.	Бейбітова Ләззат Арманқызы	Әлеуметтік қызметкерлердің қазақстандағы инклюзивті туризмді дамытудағы рөлі	5996
1382.	Сегізбаева Жанерке Маханбетқызы	Девиантты-мінез құлықты жасөспірімдермен әлеуметтік жұмыс	5999
1383.	Шекербек Айжан Сәбитқызы	Ядролық сынақтардан зардап шеккендерді әлеуметтік қорғау	6002
1384.	Алибекова Жанат Асылбекқызы	Көру қабілеті бұзылған балаларға әлеуметтік қолдау көрсету	6008
1385.	Аманбай Еркежан Әлібекқызы	Әлеуметтік жетімдікті еңсерудегі қабылдаушы ата-аналар мектебінің үлесі	6011

1386.	Ибрагим Аяулым Ерболқызы	Егде жастағы адамдарға күтім жасаудың кешенді тәсілі	6014
1387.	Ерғалиева Аяулым Ғалымжанқызы	Еріктілік – әлеуметтік жұмыстың ажырамас бөлігі	6017
1388.	Қыстаубай Карима Қуанышбекқызы	Адаптация студентов первого курса к обучению в вузе	6024
1389.	Исаева Мерей Сеилбековна	Социальное предпринимательство: от бизнеса к общественной трансформации на пути к устойчивому будущему	6029

9.6-секция

ЦИФРЛЫҚ ЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ ҚОҒАММЕН БАЙЛАНЫС: ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БІЛІМ БЕРУ АСПЕКТІЛЕРІ ЦИФРОВАЯ ЖУРНАЛИСТИКА И СВЯЗИ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

1390.	Талапқанұлы Ераман	Спорт журналистерін даярлау: 2019–2024 жылдардағы медиа-зерттеулер және халықаралық тәжірибе	6033
1391.	Кайрат М. К.	Эволюция социальной рекламы в Казахстане: от плакатов к digital-форматам	6038
1392.	Орынбасар С.А.	Жасанды интеллект заманындағы digital - коммуникациялар	6042
1393.	Мурзағалиева А.Е.	Сегментация аудитории с помощью искусственного интеллекта	6048
1394.	Магзумова Ж. Н.	PR саласындағы жасанды интеллект	6053
1395.	Салимжан Д.Ж.	Кризисный digitalpr: как справиться с негативом в интернете	6057
1396.	Тұяқбай Ақнұр Айболқызы	PR-дың қазақ поэзиясының дамуына ықпалы	6062
1397.	Алиева А. Д. Рустемова М. М.	Жасанды интеллект және PR-дағы цифрлық технологиялар	6066
1398.	Дауитхан Көгершин	Әйел спортшыларына қатысты медиа репрезентациялар: гендерлік аспект	6069
1399.	Ерланова Еркежан Ерлановна	Tiktok және Instagram платформаларындағы спорттық контенттің ықпалы	6072

1400.	Иүсіп Нәрсә	Спорт журналисінің бейнесі: кәсіби дағдылар мен жаңа талаптар	6074
1401.	Кабылбекова Аяна Канатовна	Қазақ киносының имиджін қалыптастырудағы PR-дың рөлі	6076
1402.	Құдайберген Аяулым Мирханқызы	Қазақ театрын жандырудың PR стратегиялары: жаңа медиа құралдарының рөлі	6079
1403.	Құрманжан Айгер	Халықаралық спорт жарыстары және қазақтілді бақ-тың қатысуы	6081
1404.	Отынбай Аружан Абайқызы Куанышева Диамара Куанышевна	Спорттық шараларды әлемдік деңгейде ұйымдастырудағы PR-дың рөлі	6085
1405.	Халым Күзеухан	Әлеуметтік желілердегі спорт журналистикасы: артықшылықтары мен кемшіліктері	6090
1406.	Хуандаг Алемнур	Футбол матчтарының репортажы: журналистік шеберлік пен этика	6092

9.7-секция

Журналистиканың дамуы: дәстүр мен трансформация Развитие журналистики: традиции и трансформация

1407.	Тургазыева Дильназ Медетовна	Қазақстан телеарналарындағы сараптамалық бағдарламалардың жаһандық кезеңдегі даму тенденциясы	6097
1408.	Амантай Жұлдыз Ағыбайқызы	Әйел журналистердің қоғамдық-саяси қызметі: отандық және шетелдік тәжірибе	6101
1409.	Kussainova Adel	Comparison of crime programs on tv different countries	6104
1410.	Озенбаева Назым Тукибаевна	Журналистика путешествий: история возникновения и этапы становления	6107
1411.	Қабдрашев Біржан Жарқынұлы	Қарулы қақтығыс аймағындағы журналистің рөлі мен қауіпсіздігі: Ресей мен Украина жанжалы негізінде	6111
1412.	Akimbekova Dilyara	Practice – oriented approaches in teaching journalism: experience of universities in Poland and Kazakhstan	6114
1413.	Elubay Guldana	Interactive teaching methods in training future journalists: practices from Poland and Kazakhstan	6116

1414.	Ғаббас Г.Е.	Сұхбат алудың ерекшеліктері (Youtube әлеуметтік желісінің мысалы бойынша)	6120
1415.	Мулькаман Назерке	«Threads» жаңа әлеуметтік желісінде отандық және шетелдік бақ-тың белсенділігі: салыстырмалы контент-талдау	6125
1416.	Серикова К.Т.	Қазақстан мен Ресей байланысы: ақпараттық кеңістіктегі ықпалдастықты арттырудағы өзекті мәселелер	6128
1417.	Шанжархан Зейін Әмірханұлы	Интернет журналистика негіздері: трендтер, аудитория, платформалар	6133
1418.	Сәдуақас Шаттық Серікқалиқызы	Әлеуметтік медиадағы Edutainment Қазақстандағы танымдық контент жасаудың жаңа моделі	6137
1419.	Жамботырова Айнеля Ербулатовна	Цифрлық дәуірдегі жаңалық тарату: дәстүрлі телевизияның бәсекеге бейімделуі	6142
1420.	Жұмағали К.С.	«Хабар» телеарнасында ақпараттық саясатты көрсету ерекшеліктері мен проблемалары (2015–2024 жылдар бойынша)	6147
1421.	Асилбек Жансая Турсунқызы	Журналистер мен алгоритмдер: жасанды интеллектің редакциялық процестер мен аудиторияның сеніміне әсері	6149
1422.	Сұлтан Ажар	Имидж және бедел: жеке тұлғаларға арналған имидж қалыптастыру стратегиялары	6151
1423.	Бекен Алем Куатұлы	Жасанды интеллект және big data технологияларының цифрлық журналистикадағы рөлі	6154
1424.	Ахметова Дильназ	Қазіргі медиадағы трансформация	6156
1425.	Жарбосинова Акмарал Наурызбайқызы	Әлеуметтік медиаданың жаңа механизмдері, алгоритмдік сүзгілердің қоғамдық пікірге ықпалы	6159
1426.	Кенжеқара Әспет	Цифрлық медиадағы отандық pr және жарнама	6162

1427.	Алтай Іңкәр	Медиадағы манипуляция және оның қоғамға әсері	6164
1428.	Молдахметова Камила Қалдыбекқызы	Желтоқсан көтерілісінің тарихи маңызы мен саяси бағасы	6168
1429.	Бошанова Әсел Ербуланқызы	БАҚ-тағы медиа-инновациялардың дамуы	6169
1430.	Ментай Аяжан	Қазіргі журналистика: дәстүр сабақтастығы және трансформация жолдары	6173
1431.	Берік Д.Б.	Қазіргі тележурналистикадағы қазақ тілінің тілдік нормалары: жаңалықтарда қолданылу мәселелері	6176
1432.	Кеңшілікова Еркеназ Ғабитқызы	Журналистиканың дамуы: дәстүр мен трансформация	6181
1433.	Дәлкенқызы Перизат	Цифрлық трансформация және дәстүрлі БАҚ: қазақстандық медианың жаңа бағыты	6182
1434.	Манафья Шұғыла Бақытқызы	Салааралық журналистиканың даму үрдістері мен трансформациясы	6185
1435.	Байұзақ Ұлданай	Отандық мультфильмдердің тәрбиелік аспектілері	6189
1436.	Толкынбекова Дильназ	Киноаударма теориясы мен оның түрлері	6193
1437.	Ералханқызы Би-Фатима	Израиль-Палестина қақтығысы жағдайындағы бұқаралық ақпарат құралдарының қызметі	6194
1438.	Dildabek Gaini Ibragimova Akbota	Youtube as a second screen: the digital adaptation of kazakhstan tv channels	6198
1439.	Қожатай Аяжан	Сот журналистикасы: отандық және шетелдік тәжірибе	6202
1440.	Құрманалы Дариға Дәулетқызы	Цифрлы медиа мен дезинформацияның қоғамдық санаға әсері	6204
1441.	Марданманова Әмина	Телеертегілердің бала тәрбиесіне ықпалы	6208
1442.	Арғын Томирис Дамирқызы	Этикалық мәселелер және журналистиканың жауапкершілігі	6210

1443.	Одылова Мафтуна	Влияние цифровизации на распространение феминистского дискурса: социальные сети и онлайн-платформы	6214
1444.	Шардарбек Аружан	Фактчек жасау және оның маңызы	6219
1445.	Kussainova Adel	Image of journalists and tv hosts covering criminal topics on television	6223
1446.	Серікова Құралай	Қазақстан мен Ресей ынтымақтастығы: БАҚ перспективасына көзқарас	6229

9.8-секция

МЕДИА ЖӘНЕ БАСПА ИНДУСТРИЯСЫ: ЖАҢАНДЫҚ ТРЕНДТЕР МЕН ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

МЕДИА И ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ИНДУСТРИЯ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

1447.	Сансызбаев Н.Д.	Цифрлық дәуірдегі баспа: кітап шығару, оқу мәдениетін қалыптастырудағы мәселелер	6232
1448.	Сугурова Салтанат Базарбаевна	Қазақстандағы ауыл шаруашылығындағы суды үнемдеудің БАҚ-тағы көрінісі	6234
1449.	Narzullayeva Mukhayyo Iftikhor qizi Allambergenova Perkhan Kudaybergenovna	Theory and practice in journalism education	6237
1450.	Джумахметов Жігер Мейрамбекұлы	Дизайн трендтерінің эволюциясы және олардың жарнама стратегияларына ықпалы	6240
1451.	Нұрайлым Байзакеш	Қазақтілді балалар басылымдары: қалыптасу тарихы мен даму болашағы	6243
1452.	Қуанышқызы Ақниет	Медиадағы тактильді дизайн: жаңа тіл	6246
1453.	Келесова Жұлдыз Бақытжановна	О некоторых тенденциях в книгоиздании переводной Зарубежной литературы на казахском языке	6248
1454.	Маличкина Елизавета Андреевна	Перспективы цифрового книгоиздания в Казахстане	6251
1455.	Бекен Ильяс Ерғалыұлы	Верстка и дизайн важный фактор привлечения аудитории к печатным изданиям	6253

1456.	Шарапиева Рысалды	Интерактивті баспа өнімдері: заманауи білім мен медианың жаңа белесі	6257
1457.	Нургалиев Мади Еркатович	Использование ритма и звуковых эффектов	6260
1458.	Мұхитқызы Диана	Қазақ кітабының эволюциясы: көне қазақ кітаптарындағы иллюстрация (каллиграфия) өнері	6264
1459.	Амангелдина Данажан	Эпистолярлық мәтіндердің ғылымдағы орны	6269
1460.	Бейсенбай Диана	«Мазмұндама» баспасының заманауи жобалары	6272
1461.	Талғатқызы Адина	«Steppe and world» баспасының аударма кітап шығарудағы іс-тәжірибесі	6275
1462.	Тулегенова Аяулым	Шетел классиктерін қазақ тіліне аудару: мәдениетаралық диалог және әдебиеттегі аударма мәселелері	6278
1463.	Какен Мейірім	Ауғанстандағы билік ауысуы және оның халықаралық медиадағы көрінісі	6281
1464.	Жанатова Асем	Қазақ әндерінің әлеуметтік медиада насихатталуы	6286
1465.	Гантумур Армангүл	«Гейткипер» теориясы және медиа манипуляция	6289
1466.	Мұқанбай Ділнәз	Қытай мен АҚШ арасындағы ақпараттық соғыс	6293
1467.	Хамзина М. А.	Взаимодействие современных издательств и социальных сетей	6296
1468.	Ермаханова Ә.Б	Влияние социальных медиа на рекламу фильмов и роль издательских платформ	6300
1469.	Қожатай Аяжан Мустафақызы	Ақпарат дәуіріндегі технологиялық соғыс - жаңа саяси құрал ретінде	6304

СЕКЦИЯ 10

ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫ

Алынған мәліметтерді талдау студенттер арасындағы аутоагрессия жеке психологиялық және әлеуметтік-мәдени факторлардың әсерінен қалыптасатын күрделі құбылыс екенін көрсетті. Негізгі аспектілерге алаңдаушылықтың жоғарылауымен, тұрақсыз өзін-өзі бағалаумен және әлеуметтік бейімделудегі қиындықтармен байланысты тұлғалық қасиеттер жатады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

- 1) Вроно Е.М. О возрастном своеобразии аутоагрессивного поведения у психически здоровых подростков. / Е.М. Вроно, Н.А. Ратинова. / Сравнительно-возрастные исследования в суицидологии: сборник научных трудов Московский НИИ психиатрии; под ред. В.В. Ковалева - М., 2020.
- 2) Акажанова А.Т. Психология девиантного поведения. - Алматы, 2023.
- 3) Личко А.Е. Саморазрушающее поведение у подростков / А.Е. Личко, Ю.В. Социальная психиатрия: фундаментальные и прикладные исследования: материалы симп. (Ленинград, 4–5 окт. 1989 г.) / Ленингр. Науч.-исслед. Психоневрол. Ин-т им. В.М. Бехтерева; под общ. ред. М.М. Кабанова - Л., 2020.
- 4) Карвасарский Б.Д. Клиническая психология: Учебник для вузов. 5-ое изд. / Под редакцией Карвасарского Б.Д. - СПб.: Питер, 2021.
- 5) Акажанова А.Т. Психолого-педагогические аспекты виктимного поведения несовершеннолетних. - Алматы, 2019.
- 6) Әбдікәрімұлы Б. Проблемы девиации среди несовершеннолетних: Учебное пособие. - Астана, 2023.
- 7) «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 5 шілдедегі № 235-V Кодексі.
- 8) Тихоненко В.А. Классификация суицидальных проявлений // Актуальные проблемы суицидологии. Тр.Моск. НИИ психиатрии МЗ РСФСР, Т.82. - М., 2022.
- 9) Горобец Т.Н. Акмеологическая коррекция и профилактика аутодеструктивного поведения: учеб.-метод. пособ. / под общ. ред. А.А. Деркача; Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации. – М.: РАГС, 2023.

УДК 740

ЖЕТКІНШЕКТЕРДЕ КЕЗДЕСЕТІН АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ПЕН ҚАТЫГЕЗДІКТІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СЕБЕПТЕРІ

Жоламан Диана Болатқызы, Қадыриса Айшабибі Рахметқызы

Mrs.kadyrisa@gmail.com

В041-Психология мамандығының 2-курс студенттері

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Айтышева.А.М

Жасөспірімдер арасындағы агрессия мен қатыгездік қазіргі қоғамдағы өзекті әлеуметтік-психологиялық мәселелердің бірі болып табылады. Бұл құбылыстың белең алуы жасөспірімдік кезеңнің психологиялық ерекшеліктерімен, олардың әлеуметтік ортамен өзара қарым-қатынасының күрделілігімен және тұлғалық даму процесінде кездесетін қиындықтармен тығыз байланысты.

Жасөспірімдік шақ – қарқынды өзгерістер мен дағдарыстар кезеңі. Бұл кезеңде жеке тұлғаның өзіндік санасы қалыптасып, өзін-өзі бағалауы тұрақсыз болып келеді. Өзін-өзі дәлелдеу қажеттілігі, эмоционалдық тұрақсыздық, топтық қысым және әлеуметтік мәртебені нығайтуға деген ұмтылыс көптеген жасөспірімдерді агрессиялық мінез-құлық көрсетуге итермелейді. Осы тұрғыдан алғанда, агрессияны тұлғаның бейімделу механизмі ретінде зерттеу маңызды. Мысалы, мектептегі буллинг жасөспірімдік агрессияның кең таралған формаларының бірі болып табылады. Көптеген оқушылар өздерін топ ішінде мойындату үшін

әлсіздеу балаларға күш көрсетуі мүмкін. Буллингтің құрбандары үнемі психологиялық қысымға ұшырап, қорқыныш, үрей және өзіне деген сенімсіздік сезімдерін бастан кешіреді. Мұндай жағдайлар олардың психикалық денсаулығына кері әсер етіп, болашақтағы тұлғалық дамуына да айтарлықтай зиян тигізуі мүмкін. Сонымен қатар, жасөспірімдер арасындағы қатыгездік кейде әлеуметтік желілерде, интернет кеңістігінде көрініс табады. Кибербуллинг – заманауи қоғамдағы үлкен мәселелердің бірі. Әлеуметтік желілерде қорлау, ар-намысқа тию, беделге нұқсан келтіру секілді әрекеттер жасөспірімдер арасында жиі кездеседі. Мұндай жағдайлар кейбір жасөспірімдерді өз-өзіне қол жұмсауға дейін итермелеуі мүмкін.

Жасөспірімдердің қатыгездігі көбінесе олардың отбасылық қарым- қатынастарына, әлеуметтік ортасына және медиа ықпалына байланысты қалыптасады. Гиперқамқорлық, эмоционалды суықтық немесе ата-ана тарапынан жеткілікті қолдаудың болмауы агрессивті мінез-құлықтың күшеюіне ықпал етуі мүмкін. Бандураның әлеуметтік оқыту теориясы бұл мінез-құлықтың көбінесе бақылау мен үлгі алудың нәтижесінде қалыптасатынын көрсетеді, ал психоаналитикалық теориялар жасөспірімдердің ішкі қақтығыстары мен бейсаналық мотивацияларын қарастырады. Бұдан бөлек, жасөспірімдік агрессия мен қатыгездік тек жеке тұлға деңгейінде ғана емес, қоғамдық қауіпсіздік пен әлеуметтік тұрақтылық тұрғысынан да өзекті мәселе болып табылады. Жасөспірімдердің қылмыстық топтарға қосылуы, мектептегі буллинг, көшедегі топтық төбелестер, бейнежазбаға түсірілген зорлық әрекеттері – бұл құбылыстар қоғам үшін айтарлықтай қауіп төндіреді. Сондықтан жасөспірімдердің агрессиясын түсіну, оның себептерін анықтау және алдын алу шараларын әзірлеу – психология, педагогика және әлеуметтану ғылымдары үшін маңызды міндеттердің бірі.

Левиннің пікірінше, жасөспірімдік кезеңнің ең маңызды процестері – тұлғаның өмірлік кеңістігінің кеңеюі, қарым-қатынас аясының ұлғаюы, әлеуметтік топқа тиістілігінің өзгеруі және үлгі тұтатын тұлғалардың ауысуы. Бұл өзгерістер жасөспірімнің мінез-құлқына, оның өзіндік бағалауына және эмоционалды жағдайына елеулі әсер етеді.

Жасөспірімдік шақ – маргиналдық кезең, яғни балалық пен ересектік арасындағы өтпелі кезең. Бұл кезде жасөспірім толыққанды бірде-бір әлеуметтік топқа жатпайды, нәтижесінде оның психологиялық жағдайы тұрақсыздықпен сипатталады. Бұл тұрақсыздықтың көріністері:

- ішкі қарама-қайшылықтар
- өзін-өзі бағалаудың тұрақсыздығы
- ұялшақтықтың жоғары деңгейі
- гressивтілік
- шектен тыс көзқарастар мен ұстанымдарға бейімділік.

Жасөспірімдік шақтағы шиеленістер мен қақтығыстардың деңгейі балалық пен ересектік арасындағы айырмашылық қаншалықты үлкен болса, соншалықты күшейе түседі. Бұл мінез-құлық барлық жасөспірімдерде бірдей деңгейде байқалмайды және олардың жеке ерекшеліктеріне, қоршаған ортасына байланысты әртүрлі формада көрінеді. Психологтардың зерттеулеріне сәйкес, мезоморфтық компоненттері айқын байқалатын жасөспірімдер агрессивтірек, әлеуметтік тұрғыдан белсендірек және танымал болуға ұмтылады. Ал дене бітімі әлсіздеу жасөспірімдер көбіне тұйық, өзін-өзі талдауға бейім және әлеуметтік ортада аз көрінеді [1].

Жасөспірімдер арасындағы топтық мінез-құлыққа жиі қатыгездік пен агрессия тән. Бұл құбылысты «Чучело» және «Игры для детей школьного возраста» фильмдерінен байқауға болады. Жасөспірімдер арасындағы қатыгездік көбінесе топ ішіндегі бәсекелестіктен, билік үшін күрестен және ықпал ету аймақтарын бөлуден туындайды. «Чучело» фильмі – жасөспірімдер арасындағы буллингтің ауыр зардаптарын бейнелейтін кеңестік кинотуынды. Басты кейіпкер Ленка досын қорғау үшін кінәні өз мойнына алады, соның салдарынан сыныптастары оны мазақтап, қорлап, шеттетеді. Фильм жасөспірімдер агрессиясының себептерін ашады: буллинг көбіне топтық қысымнан туындайды, ал құрбандар психологиялық қиындықтарға тап болады. Сондай-ақ, ересектердің араласпауы жағдайды ушықтырады. Бұл мәселені шешу үшін мектептерде зорлық-зомбылықтың алдын алу бағдарламалары қажет.

Эмпатияны дамыту, психологиялық қолдау көрсету және ата-аналармен ашық қарым-қатынас орнату маңызды. «Чучело» фильмі буллингтің қауіптілігін көрсетіп, оны болдырмау үшін отбасы, мектеп және қоғамның бірлесе әрекет етуінің маңыздылығын атап өтеді. «Игры для детей школьного возраста» фильмі, 14 жастағы Мари есімді қыздың өмірін баяндайды. Ол қиын балаларға арналған арнайы интернатқа түседі. Бұл жерде ата-анасының қамқорлығынан айырылған, тұрмысы төмен отбасылардан шыққан, қоғам қабылдамаған балалар өмір сүреді. Мари интернаттың қатал тәртібі мен әділетсіздігіне тап болады. Мұнда балаларды тәрбиелеу емес, керісінше, оларды жүйеге бағындыру мақсат етілген. Мари өзін жоғалтпауға тырысады, алайда бұл ортада оған берілген сынақтар тым ауыр болып шығады. Фильм тек Мари туралы ғана емес, сондай-ақ оның тағдырлас достары жайында да баяндайды. Бұл – өз орнын табуға, үміт пен болашақ үшін күресуге арналған оқиға. Негізгі тақырыптар мен идеялар: Жүйенің қаталдығы – интернат бостандықты шектейтін, балаларды ересектер белгілеген шеңберде өмір сүруге мәжбүрлейтін орын ретінде көрсетіледі. Махаббат пен жылуға деген қажеттілік – қанша қиындық көрсе де, балалар қамқорлық пен түсіністікке мұқтаж. Өзінді жоғалтпау үшін күрес – Мари қатігез ортада өзіндік көзқарасын сақтауға тырысады. Жасөспірімдер арасындағы достық пен сатқындық – фильм балалардың қарым-қатынасы қандай күрделі әрі өзгермелі болатынын көрсетеді.

Кейбір жағдайларда, агрессия ешқандай себепсіз, «мотивациясыз» түрде көрінеді. Мысалы, бірнеше масаң жасөспірім көшеде жас баланы тоқтатып, оны ақшасын беруге мәжбүрлейді, кейін соққыға жығып, ауыр жарақат салады. Бұл әрекеттерге олардың құрбылары да үнсіз көмек көрсетеді. Мұндай қатыгездік қайдан пайда болады?

Жасөспірімдердің агрессиясы олардың өміріндегі сәтсіздіктері мен әділетсіздіктерінің салдары болуы мүмкін. Мысалы, ата-ананың қарауынсыз қалу, мектептегі қиындықтар, спорттық жетістіктердің болмауы жасөспірімдерде ашу-ыза тудырады. Сонымен қатар, ерекше қатыгездік гиперқамқорлықтың құрбандарында жиі кездеседі. Ата-анасы тым еркелетіп, шектен тыс қорғаған балалар өз бетінше әрекет етуге үйренбейді, сондықтан олар қатыгездікті өзін-өзі дәлелдеудің, өз күшін көрсетудің жолы ретінде қабылдайды.

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы девианттық мінез-құлықпен тығыз байланысты. Ғалымдар бұл байланысты төрт негізгі гипотеза арқылы түсіндіреді: Девианттық мінез-құлық өзін-өзі төмен бағалауға ықпал етеді, өйткені қоғам мұндай әрекеттерді теріс қабылдайды, нәтижесінде жасөспірім өзін де төмен бағалай бастайды. Өзін-өзі төмен бағалау антиәлеуметтік әрекеттерге итермелейді, себебі жасөспірім өзін-өзі дәлелдеудің басқа жолдарын таба алмайды. Кейбір жағдайларда девианттық мінез-құлық керісінше, өзін-өзі бағалауды арттыруға мүмкіндік береді. Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы жас ерекшелігіне байланысты әртүрлі мінез-құлық формалары арқылы қалыптасады. Ата-анасының сүйіспеншілігінен айырылған балалар өзін-өзі бағалауы төмен, қарым-қатынаста қиындықтарға тап болуы мүмкін. Мұндай балалар ересек өмірде психофизиологиялық бұзылулардан, невроздардан және эмоционалдық тұрақсыздықтан жиі зардап шегеді. Ата-ананың суық қарым-қатынасы жасөспірімнің ішінде жасырын агрессияны тудыруы мүмкін. Бұл агрессия кейде тікелей ата-анасына бағытталса, кейде бөтен адамдарға қатысты көрініс табады. Егер жасөспірім бұл агрессияны сыртқа шығармаса, ол өзін-өзі кінәлау, мазасыздық, депрессия сияқты психологиялық мәселелерге әкелуі мүмкін [1].

Зигмунд Фрейдтің психоаналитикалық теориясы бойынша, агрессия – адамның ішкі жан дүниесіндегі қақтығыстардың нәтижесі. "Ид", "Эго" және "Супер-эго" – тұлғаның үш негізгі құрылымы – үнемі өзара әрекеттесуде болады. Егер олардың арасындағы нәзік тепе-теңдік бұзылса, жиналған деструктивті энергия агрессия түрінде көрінуі мүмкін. Фрейд бұл құбылысты "Танатос" (өлім инстинкті) ұғымымен байланыстырады, ол дұрыс бағытталмаса, зорлық-зомбылыққа алып келуі мүмкін. Сонымен қатар, Фрейд агрессияның тек сыртқы ортаға ғана емес, адамның өзіне де бағытталуы мүмкін екенін атап өтеді. Бұл өз-өзіне зиян келтіру, суицидтік ойлар немесе депрессиялық күйлер арқылы көрініс табуы мүмкін [2].

Альфред Адлердің индивидуалды психологиясы жасөспірімдер арасындағы қатыгездікті тұлғаның өзін-өзі кем сезінуімен және билікке ұмтылуымен түсіндіреді. Өзін

әлсіз немесе мойындалмаған сезінген жасөспірімдер агрессияны өз беделін көтеру құралы ретінде қолдануы мүмкін. Қазіргі зерттеулер көрсеткендей, буллингке (мазаққа, зорлыққа) ұшыраған жасөспірімдер кейін өздері де агрессорға айналып, өз қорқынышы мен сенімсіздігін өзгелерге көрсетуі ықтимал [5].

Джон Боулбидің байланыс теориясы ата-анамен қарым-қатынастың маңыздылығын көрсетеді. Егер бала ерте жастан ата-анасының суықтығын, немқұрайлығын немесе қаталдығын сезінсе, оның эмпатия деңгейі төмендеуі мүмкін. Мұндай жасөспірімдер басқаларға аяушылық танытпай, зорлық-зомбылыққа бейім болуы ықтимал. Сонымен қатар, тұрақсыз және эмоционалды қолдаусыз өскен балалардың мазасыздығы жоғары болып, олар күрделі жағдайларда импульсивті әрекеттерге бара алады [6].

Жан Пиаже мен Лоуренс Колбергтің моральдық даму теориялары бойынша, адамның мінез-құлқы оның моральдық жетілу деңгейіне байланысты. Егер жасөспірім жақсылық пен жамандықты ажыратуды үйренбесе, ол зорлық-зомбылықты қалыпты жағдай ретінде қабылдауы мүмкін. Бұл әсіресе жасөспірімнің ортасы күш қолдануды норма ретінде қабылдаған жағдайда орын алады [8]. Альберт Бандураның әлеуметтік оқыту теориясы бойынша, агрессия – үйренген мінез-құлық. Ол өзінің әйгілі "Бобо қуыршағы" экспериментінде балалардың қоршаған ортадан көрген агрессияны қайталайтынын дәлелдеді [3]. Қазіргі заманғы зерттеулер әлеуметтік желілер, видео ойындар және фильмдер агрессивті мінез-құлықтың қалыптасуына ықпал ететінін көрсетеді. Егер жасөспірімдер зорлық-зомбылық көріністерін жиі бақылайтын болса, олар оны өмірдің қалыпты бөлігі ретінде қабылдауы мүмкін [9].

Чарльз Дарвиннің эволюциялық теориясы агрессияны тірі қалу үшін қажет механизм ретінде қарастырады. Бұл көзқарасты Конрад Лоренцтің этологиялық теориясы қолдайды. Ол агрессия адамның түпсанасында бар және оны басу немесе күшейту сыртқы жағдайларға байланысты деп есептейді. Дегенмен, қазіргі қоғамда бұл инстинкттер кейде деструктивті мінез-құлыққа алып келеді. Өзін мойындалмаған сезінетін жасөспірімдер өз лидерлік қасиеттерін конструктивті емес, зорлық-зомбылық арқылы көрсетуге тырысуы мүмкін [4].

Клиникалық психологияда агрессия кейбір психикалық бұзылулармен байланысты. Олардың ішінде:

➤ Диссоциалды тұлғалық бұзылыс – эмпатияның төмендігі, адамдарға деген немқұрайлы қарым-қатынас.

➤ Оппозициялық-қарсылық көрсету бұзылысы – билікке қарсы шығу, ашу- ыза, агрессивті әрекеттер.

➤ Психопатиялық тенденциялар – эмоциялық суықтық, ұят пен ар-ождан сезімінің болмауы, манипуляцияға бейімділік [7].

Қазіргі зерттеулер нейробиологиялық факторлардың да агрессияға әсер ететінін көрсетеді. Серотонин деңгейінің төмендеуі, ал дофамин мен тестостерон деңгейінің жоғары болуы адамның ашуланшақ, импульсивті және агрессивті болуына ықпал етуі мүмкін [10]. Сондай-ақ, кейбір генетикалық ерекшеліктер мен ортаның әсері агрессивті мінез-құлықтың қалыптасуына ықпал етеді [5]. Жасөспірімдер арасындағы агрессияның алдын алуға маңызды аспектілердің бірі – эмпатия мен әлеуметтік дағдыларды дамыту.

Жасөспірімдерге басқа адамдардың сезімдерін түсінуді, қақтығыстарды бейбіт жолмен шешуді және өз эмоцияларын конструктивті түрде білдіруді үйрену қажет. Эмоциялық интеллектті дамытуға бағытталған мектеп бағдарламалары агрессивті мінез-құлық деңгейін айтарлықтай төмендетеді. Травмалық тәжірибе алған немесе отбасында қиындықтарға тап болған жасөспірімдерге психологиялық көмек көрсету де аса маңызды. Агрессиямен байланысты психикалық бұзылуларды уақтылы диагностикалау және түзету күрделі салдардың алдын алуға көмектеседі [7]. Психологпен жеке немесе топтық кеңестер жасөспірімдерге өз сезімдерін түсініп, теріс эмоциялармен дұрыс күресуді үйренуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, бұқаралық ақпарат құралдары мен интернет-контенттің жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқына әсерін ескеру қажет. Зорлық- зомбылықты насихаттайтын

материалдарға қолжетімділікті шектеу және бұқаралық ақпарат құралдарынан алынған ақпаратқа сыни көзқарасты дамыту жасөспірімдердің дұрыс моральдық құндылықтарды қалыптастыруына ықпал етеді [3]. Жасөспірімдер арасындағы зорлық-зомбылықтың тиімді алдын алу үшін жан-жақты кешенді тәсіл қажет. Оған отбасылық қарым-қатынасты жақсарту, әлеуметтік дағдыларды дамыту, психологиялық қолдау көрсету және қоршаған ортаның ықпалын бақылау кіреді. Тек отбасы, мектеп және қоғам бірлесе әрекет еткенде ғана психологиялық тұрғыдан сау ұрпақ тәрбиелеуге қолайлы жағдай жасауға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Кон, И. С. Психология раннего возраста / И. С. Кон. — М.: Просвещение, 1984, 320 с. — С. 33, 49, 213.,
2. Фрейд, З. Я и Оно / пер. с нем. — Лондон: Hogarth Press, 1923. С. 12–45.
3. Бандура, А. Теория социального научения / пер. с англ. — Энглвуд-Клиффс, NJ: Prentice-Hall, 1977. С. 89–132.
4. Лоренц, К. Агрессия (так называемое «зло») / пер. с нем. — Лондон: Methuen, 1966. С. 56–98.
5. Рейн, А. Анатомия насилия / пер. с англ. — Нью-Йорк, NY: Pantheon Books, 2013. С. 102–178.
6. Хэр, Р. Без совести / пер. с англ. — Нью-Йорк, NY: Guilford Press, 2003. С. 34–88.
7. Блэр, А. Психопатия и агрессия в юности / пер. с англ. — Кембридж: Cambridge University Press, 2018. С. 67–142.
8. Додж, К. Социальное познание и агрессивное поведение у подростков / пер. с англ. — Оксфорд: Oxford University Press, 2022. — С. 45–126.
9. Андерсон, К., Дилл, К. Видеоигры и агрессия // *Journal of Personality and Social Psychology*. — 2000. — Т. 78, № 4. С. 772–790.
10. Сивер, Л. Нейробиология агрессии и насилия // *American Journal of Psychiatry*. — 2008. — Т. 165, № 4. С. 429–442.

УДК 316.6

СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ МОЛОДЕЖИ – ВЫПУСКНИКОВ ИЗ ДЕТСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Каримова Еркежан Сайлауқызы

kass150694@icloud.com

магистрант 2 курса кафедры психологии ЕНУ им. Л. Гумилева, Казахстан, г. Астана,
Научный руководитель – А.С. Нурадинов, к.п.н. доцент кафедры психологии. ЕНУ
им. Л. Гумилева

Исследование понятия социально-психологической адаптации занимает одно из ведущих мест в науке психологии, что обусловлено признанием того факта, что человек может развиваться как биопсихосоциальная единица только вступая в контакт с внешней средой. Однако до сих пор отсутствует единое интерпретирование терминологии «адаптация», которая могла бы, по мнению Ф.Б. Березина, стать одним из наиболее перспективных подходов к комплексному изучению человека [1].

Раскрытие понятия «социально-психологическая адаптация» требует обозначения ее как психологическую адаптацию и социальную адаптацию в совокупности, так как только их взаимосвязанное действие помогает личности достичь самореализации и установление гармонии в взаимодействии с окружающей средой [2]. При этом нельзя сказать, что понятие социальная и психологическая адаптации тождественны, иногда эти две стороны личностной адаптации могут вступать в противоречие. Социальное влияние может как облегчать процесс адаптации, так и затруднять его. Каким бы внутренним сильным ресурсом ни обладала